

ПЕРСОНАЛІЇ У ПРОСТОРИ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ

УДК 78.071.1(480)Сібеліус:78.03(477.411)(045))
DOI: 10.31318/2522-4190.2026.145.356109

ЗІНЬКЕВИЧ О. С.

Зінькевич Олена Сергіївна — доктор мистецтвознавства, академік Національної академії мистецтв України, професор, професор кафедри історії світової музики Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського (Київ, Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8080-6068>

maiburova.e@gmail.com

© Зінькевич О. С., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY-NC-SA 4.0

«ТУОНЕЛЬСЬКИЙ ЛЕБІДЬ» В КИЄВІ (ДО 160-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ЯНА СІБЕЛІУСА)

На основі матеріалів київської преси початку ХХ століття представлено картину музичного життя міста у передвоєнні роки, коли за динамічністю і розмахом музичних подій Київ не поступався не лише столицям імперії — Петербургу та Москві, але й багатьом музичним центрам Європи. Доведено, що великою мірою розквітом тогочасного музичного життя київські меломани завдячували діяльності Олександра Миколайовича Виноградського — корінного киянина, багаторічного голови Київського відділення Російського музичного товариства (1888–1912) та незмінного керівника його Симфонічних зібрань. Чудовий диригент, ім'я якого було добре відомим у Європі, О. Виноградський намагався регулярно знайомити киян із видатними музикантами світу. Саме на його запрошення за диригентським пультом київського симфонічного оркестру відвідувачі концертів бачили Оскара Фріда, Сергія Кусевичського, Ернста Венделя, Альберта Коутса, інших видатних диригентів. Двічі зі своїм берлінським оркестром приїздив до Києва Артур Нікіш. Різноманітним і цікавим було й наповнення концертних програм: звучали твори не тільки іменитих авторів, а й широкого кола представників тогочасного музичного процесу, серед яких — Еміль Зауер, Карл Гольдмарк, Крістіан Синдінг, Йохан Свендсен, Джованні Сгамбаті та інші. На цьому тлі особливо вирізнялося нове ім'я — молодого фінського композитора Яна Сібеліуса, твори якого після першого виконання «Туонельського лебідя» назавжди увійшли в музичне життя Києва і до сьогодні посідають місце в репертуарі українських оркестрів та виконавців-солістів. Інтерпретатором Сібеліуса в Києві, окрім Виноградського, виступив ще один видатний фін — композитор і диригент Роберт Каянус, запрошений керувати Київськими літніми симфонічними концертами. Зроблено висновок щодо визначальної ролі диригентів О. Виноградського та Р. Каянуса в історії «київської сібеліани» — як тих, хто відкрив Києву музику великого фіна.

Ключові слова: музичне життя Києва на межі ХІХ–ХХ століть, диригентська та організаційна діяльність Олександра Виноградського, симфонічні зібрання, «Туонельський лебідь» Яна Сібеліуса, фінський композитор і диригент Роберт Каянус.

Вступ. Музичне життя Києва ХІХ — початку ХХ століття висвітлювалось у вітчизняному музикознавстві в різних ракурсах та обсягах. Однак тема ця продовжує залишатися невичерпаною, і майже кожна сучасна музична подія примушує із зацікавленням «озиратися»: а як це було тоді, століття або півтора — два століття тому? Тож і ювілейна дата Яна Сібеліуса (160 років) викликала бажання віднайти свідочтва про присутність його музики в сучасній композитору музичній панорамі Києва.

Саме наприкінці ХІХ — початку ХХ століття у мистецьких колах особливо зростає інтерес до культури Фінляндії, яка входила до складу Російської імперії. Публікуються наукові видання з характеристикою різних галузей фінського мистецтва — в тому числі музичного, де серед композиторських імен вирізняється прізвище Яна Сібеліуса [Мехелин, 1894; Майков, 1911]. У 1898 році почала виходити «Русская музыкальная газета» (РМГ), яка безумовно займала у київських музикантів одну із перших позицій в числі передплатних видань. Серед її публікацій — постійна інформація про музичні події та музикантів Гельсінгфорса (нині Гельсінкі); з 1902 року ця інформація значно розширюється.

Важливу роль відіграв і голова Київського відділення Російського музичного товариства (РМТ) Олександр Миколайович Виноградський (1855–1912), який завжди цікавився усім новим, що з'являлося на різних музичних обрядах. У його концертах звучали твори не лише іменитих авторів, а й широкого кола представників тогочасного музичного процесу, серед яких — Еміль Зауер (Emil von Sauer), Карл Гольдмарк (Karl Goldmark), Крістіан Синдінг (Christian August Sinding), Йохан Свендсен (Johan Severin Svendsen), Джованні Сгамбаті (Giovanni Sgambati) та інші. Сам Виноградський говорив, що «не вважає необхідним спрямовувати свої симпатії виключно на користь тих чи інших апріорних принципів <...>, але як виконавець <...> схиляється перед будь-якою гарною музикою, незалежно від того, до якої б епохи, школи і напряду вона не належала»¹. До того ж, під час іноземних гастролей він міг чути твори фінських композиторів. Про це, зокрема, натякає таке співпадіння: 1900 рік — всесвітня виставка в Парижі, де київський музикант диригував оркестром Едуарда Колонна (Édouard Colonne), а Роберт Каянус (Robert Kajanus) виступав із Гельсінгфорським оркестром і виконував музику фінських композиторів. Почуте могло надихнути Виноградського на включення фінської музики до програм своїх концертів у Києві.

Огляд публікацій. «Вихідним пунктом» для переважної більшості дослідників музичного життя Києва другої половини ХІХ — початку ХХ століття є праця Йосипа Міклашевського [Міклашевський, 1913], у якій вміщено список концертних програм Київського відділення РМТ за пів століття його діяльності (1963–1913 роки). Попри наявні у наведеному списку помилки й неточності (зокрема, вказані не всі виконувані твори), він є необхідним дороговказом для подальших пошуків, для роботи у газетних архівах тощо. Значну допомогу в реконструкції сприйняття киянами творів Яна Сібеліуса надають публікації у київських газетах того часу (про звучання музики фінського композитора, її виконавців та конкретно про постійного керівника й диригента київських симфонічних концертів Олександра Виноградського), на основі яких було здійснено попередні публікації [Зинькевич, 2015; Зинькевич, 2018]. Загальне уявлення тогочасного суспільства про фінську культуру відтворено у працях Петра Майкова [Майков, 1911] та Віри Нілової [Нілова, 1989].

¹ Гончаров Л. А. М. Виноградский. *Русская музыкальная газета*. 1894. № 10. С. 210.

Мета статті — на матеріалі київської періодики початку ХХ століття відтворити атмосферу та обставини першого виконання творів Яна Сібеліуса в Києві. В українській музикознавчій літературі ця тема дотепер не порушувалася, що означає **наукову новизну** публікації. У **методологічному підґрунті** дослідження акцент зроблено на *джерелознавчому методі* — для знаходження та аналізу документальних джерел, які висвітлюють присутність музики Я. Сібеліуса у програмах київських концертів.

Результати дослідження. Перше виконання музики Яна Сібеліуса у Києві відбулося 29 березня 1902 року в Екстреному симфонічному зібранні Київського відділення РМТ під керуванням Олександра Виноградського. Прем'єрним твором Сібеліуса в Києві стала симфонічна поема «Туонельський лебідь» (1893, фін. *Tuonelan joutsen*) — частина із сюїти «Чотири легенди про Леммінкяйнена» (*Lemminkisarja*) (ор. 22) за мотивами карело-фінського епосу «Калевала». Декому із київських музикантів творчість Сібеліуса вже була знайома — і за виконанням його творів у Петербурзі та Берліні¹, і за відгуками на них у «Російській музичній газеті» та публікаціями, автори яких висвітлювали музичне життя Гельсінгфорса, головним персонажем яких був саме Ян Сібеліус (див. фото 1). Але для широкої київської публіки його музика була новою

Як це практикувалось у Києві, перший концерт Сібеліуса широко анонсувався місцевими газетами. В одній із них критик познайомив майбутніх слухачів із фінською композиторською школою, назвавши імена Еріка Ярнефельта (у транскрипції газети — Гернефельта), Роберта Каянуса та Яна Сібеліуса; згадав про видатний успіх двох симфонічних концертів фінської музики на Всесвітній паризькій виставці (1900), назвав Сібеліуса «главою фінських композиторів» та оприлюднив програму «Туонельського лебедя»². А «Київська газета» передрукувала відгук «Російської музичної газети» на цю поему, підкресливши паралелі з «Островом мертвих» Арнольда Бекліна: «...та сама мертва гладь води, що ледь хитається, <...> ті ж холоднуватосумні проблески життя»³.

Особливий статус Екстреного симфонічного зібрання, у якому прозвучав «Туонельський лебідь», підкреслювався ще двома обставинами: по-перше, це був бенефіс оркестру, а по-друге, усі твори, що входили до програми, виконувались у Києві вперше. Крім поеми Сібеліуса, це були симфонія «Рим» Жоржа Бізе, «Світле свято» Миколи Римського-Корсакова, сюїта із «Лускунчика» Петра Чайковського, аріозо із опери Василя Каліннікова «1812 рік», арія з опери «Манру» Ігнація Падеревського (Ignacy Jan Paderewski), музична картина «У сутінках» Миколи Ладухіна. Найбільший успіх випав на долю Сібеліуса та Чайковського. Найавторитетніший київський критик Віктор Чечотт⁴ назвав твір Сібеліуса «окрасою вечора»: «П'єса мала видатний успіх, була виконана ... художньо і повторена за загальною вимогою»⁵.

¹ Ось що, наприклад, пише про Сібеліуса один із київських критиків, завершуючи свою замітку-анонс майбутнього концерту: «Шкода, що у нас мало виконують Сібеліуса. А варто було б! Це надзвичайно самобутній композитор, творів якого я чимало прослухав ще у Берліні» [б/п. Симфоническое собрание. *Киевская газета*, 20.03.1902].

² «Туонела — царство смерті, пекло у фінській міфології. По чорних водах широкої річки, що оточує те царство, пливе лебідь Туонели і похмуро звучить його пісня...» [(без підп., без назви). *Київлянин*. 29.03.1902, № 88].

³ *Киевская газета*. 1902. 20.03.

⁴ Віктор Антонович Чечотт (1846–1917) — музичний критик, піаніст, композитор. Серед його вчителів — Адольф Гензельт, Олександр Віллуан, Олександр Серов. У 1883–1908 роках жив у Києві.

Фото 1. Ян Сібеліус. 1891 рік.

У характеристиці цієї «музичної легенди» (як назвав її критик) Чечотт виходить із особливостей емоційного звучання природного ландшафту Фінляндії: «Просторі туманні горизонти, наповнені сірими гранітами, з незліченними озерами і тьмяно освітленими лісами, схиляють глядача до глибокої задумливості. Похмуре забарвлення північних пейзажів накладає на них відбиток суворості і стриманої краси. <...> Така музична поема як «Туонельський лебідь» могла виникнути тільки у Фінляндії ... яка налаштовує на меланхолійне споглядання, не чуже містицизму. Технічні прийоми автора гармонують з його завданням та настроєм; оспівуючи лебедя, який урочисто пливе по водах, що оточують легендарне "царство мертвих" фінської міфології, Сібеліус усунув зі свого духового оркестру усі більш яскраві та світлі елементи верхніх регістрів (труби, флейти і кларнети), виділивши альтовий гобой як солюючий інструмент (спів лебедя), і утворив із струнної групи цілу фалангу скорботних голосів, розділивши їх на тринадцять, часом на чотирнадцять партій. Надзвичайно характерний і новий глухий гуркіт великого барабана, що підкреслює зловісним гулом лише деякі епізоди партитури»¹.

Відзначивши quasi-строфічну будову «пісні» лебедя та її інтонаційний зв'язок із темою чаші святого Грааля у вагнерівському «Парсифалі», В. Чечотт резюмує: «Музична легенда Сібеліуса має <... > величезну силу навіювання: вона передає поетичну меланхолію фінського світогляду та природи краще за багатьох красномовних описів, які трактують цей предмет більш-менш спеціально»² (див. фото 2).

Викладав фортепіано в Інституті шляхетних дівчат, історію музики у музичному училищі. Був рецензентом газет «Киянин», «Зоря», «Киевская газета». В концертах Київського відділення РМТ виконували його Другу симфонію, симфонічну картину «Степ», струнний квартет. Автор книги «Двадцятипятилетие Киевской российской оперы (1867–1892)». Київ, 1893. У 1908 році виїхав до Петербурга.

⁵ В. Чечотт. Киевское отделение ИРМО. *Киевская газета*. 13.04.1902.

¹ В. Чечотт. Киевское отделение ИРМО. *Киевская газета*. 13.04.1902.

² В. Чечотт. Киевское отделение ИРМО. *Киевская газета*. 13.04.1902. Через декілька днів, 25 березня 1902 року, «Туонельський лебідь» прозвучав у Харкові (диригент Ілля Слатін). Рецензент

Фото 2. Фінський пейзаж.

Поєма Сібеліуса полюбилася киянам і не пішла з репертуару київського оркестру. Зокрема, О. Виноградський виконав її 26 січня 1904 року — і знов, як зазначали газети, вона «справила велике враження»¹, а інтерес до фінської музичної культури отримав нові імпульси завдяки Роберту Каянусу, фінському композитору і диригенту, запрошеному до Києва 1902 року керувати літніми симфонічними концертами (фото 3).

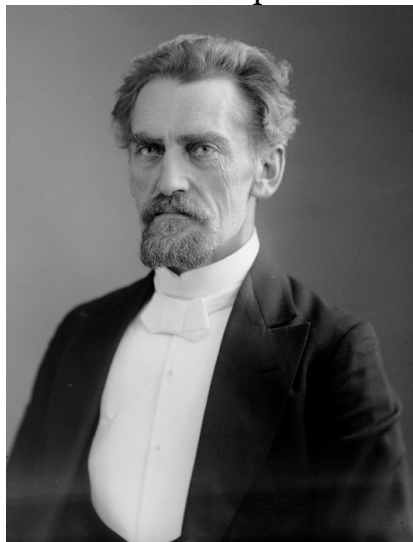

Фото 3. Роберт Каянус.

Концерти на свіжому повітрі — давня традиція Києва². Із закінченням зимового сезону оркестр (його основу склали оркестранти оперного театру) із підпорядкування РМТ переходив на утримання Київського купецького клубу й переміщався

писав: «...легенда Сібеліуса несподівано зачарувала усіх новизною задуму і форми, дивиною, але й красою гармонічних переходів, простотою, але ефектністю оркестровки, нарешті — невловимими туманними обрисами химерної меланхолійної мелодії, дорученої англійському ріжку, яка лине з тону в тон по хвилях струнних тремоло, немов справді загадковий лебідь по фантастичних водах казкової Туонели» [Р. Геніка. *Харьков. Русская музыкальная газета*. 1902. № 17. С. 505].

¹ б/п. Симфонические собрания. *Киевская газета*. 26.02 1904.

² У 1860-ті роки концерти проходили в саду Шато-де-Флер (зараз — територія стадіону «Динамо»), у 1890-ті — у Купецькому саду (нині Хрещатицький парк).

до Купецького саду, де з перших чисел травня і до початку, а іноді й до середини вересня щодня (!) давалися концерти (у разі негоди їх переносили до зали Купецького зібрання¹. Вхід до Купецького саду — з концертною естрадою, літнім театром, курзалом, «хором військової музики» — був платним, але, незважаючи на досить високу ціну вхідних квитків (для дорослих — 40–50 коп., для дітей — 20 коп., нумеровані крісла перед естрадою — 1 рубль), публіки завжди було дуже багато. І це при тому, що в Києві на той час вистачало розважальних місць, які могли змагатися з Купецьким садом: Шато-де-Флер (із театром, танцзалою, кафе, оркестром), сад Ермітаж (на Трухановому острові), театр і сад університету «Аркадія» (Бібіківський бульвар), Ботанічний сад, пароплави до Китаївської пустині та Миколаївської пустині (і скрізь «хори військової музики»).

Усі розважальні заклади намагалися заманити публіку екзотичною рекламою на кшталт «Вперше у Києві живі верблюди». За загальним визнанням, «серед літніх розважальних садів Києва сад Купецького зібрання займає безперечно перше місце <...> По-перше, чудове розташування на високому березі Дніпра, звідки відкривається грандіозний вид на задніпровські далі, по-друге <...> естетичність задовольняє. <...> Публіка ходить до саду Купецького зібрання, щоб подихати свіжим повітрям, помилуватися краєвидами та послухати чудовий симфонічний оркестр»². Навіть мінливість погоди, що часто ставала на заваді концертам («мимоволі музичні звіти про літні концерти просто неба є певною мірою і звітами метеорологічними»³, — жартували рецензенти), не відлякувала любителів музики. Якщо нарікання й бували, то вони пояснювались об'єктивними обставинами: тиша на концертах часом порушувалася гудками пароплавів з боку Дніпра, звуками шарманки, які могли недоречно долінути під час виконання, та шумом натовпу, що гуляв у парку (див. фото 4).

Вітаючи запрошення Роберта Каянуса як керівника київського літнього сезону, газети повідомляли, що до складу оркестру (загальною чисельністю 60 осіб), поряд із киянами, увійшли артисти з Берліна, Гамбурга, Гельсінгфорса та Лейпцига, імператорських театрів Москви та Петербурга⁴. У групі смичкових виділялися такі імена як Ольк, Зелігман, Кордс, Фострем, з духовиків — Веронезі (флейта), Бем (валторна)⁵.

Київські рецензенти характеризували Каянуса як «серйозного музиканта», «слухного та ґрунтовного капельмейстера»: «Виконання оркестру під керівництвом п. Каянуса відрізняється <...> по-перше, простотою та строгістю, по-друге, ретельністю у виконанні деталей, по-третє, ясністю та старанно обдуманим нюансуванням»⁶. Зазначали «колосальний репертуар, <...> чудову зіграність оркестру <...>, виконання найкращих творів композиторів усіх національностей, без жодної пристрасі до од-

¹ Побудовано у 1882 році (архітектор В. М. Ніколаєв). Зараз — Національна філармонія України, Колонна зала імені М. В. Лисенка.

² Б. Я. Концерты симфонического оркестра Буллериана в саду Купеческого собрания. *Киевлянин*. 1901. 22.05. Рудольф Буллериан багато років був керівником літніх симфонічних концертів у Києві [Зинькевич, 2003, с.231–246].

³ Тон. Бенефис оркестра Буллериана. *Киевлянин*. 1900. 30.07.

⁴ б/а. Музыка в провинции. *Русская музыкальная газета*. 1902. № 22–23. С. 600.

⁵ В. Чечотт. Театр и музыка. *Киевская газета*. 1902. 5.06.

⁶ Б. Я. Музыкальная заметка. *Киевлянин*. 1902. 18.05. Автор відгуку — композитор Борис Яновський (1875–1933). До 1910 року жив і працював у Києві як диригент, педагог і музичний критик.

них на шкоду іншим, і виконання — здебільшого зразкове, участь прекрасних солістів, цікаві програми, розраховані на будь-який рівень музичної освіти слухачів»¹.

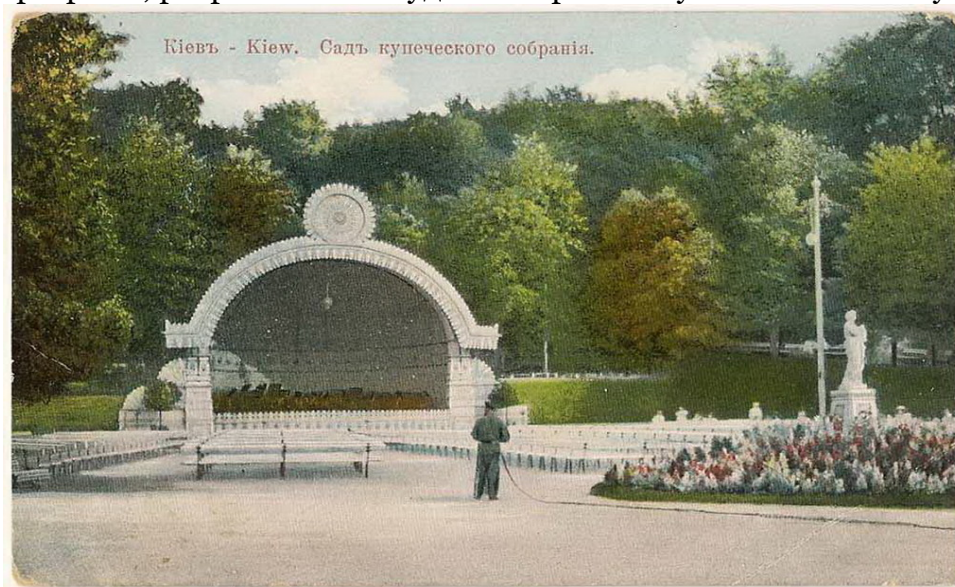

Фото 4. Купецький парк у Києві.

Підбиваючи підсумки літнього сезону, рецензент «Київської газети» писав: «З цілого ряду капельмейстерів, які трудилися на літній естраді нашого Купецького зібрання, вище за інших стоїть останній — Роберт Каянус. <...> Крім багатих композиторських здібностей, які ставлять його поряд із корифеями північних музикантів, п. Каянус має велику диригентську досвідченість, яку дав йому 20-річний термін управління оркестром Гельсінкфурського філармонічного товариства. Усі його якості цілком оцінила паризька публіка, куди він їздив під час останньої всесвітньої виставки (1900 року – О. З.). Ми ставимо в заслугу Каянусу його намір пропагувати фінську музику, яка починає завойовувати собі місце у спільній європейській музичній літературі. Дуже шкода, ... якщо ми позбудемося п. Каянуса наступного літа»².

Р. Каянус познайомив киян ще з одним опусом Я. Сібеліуса – сюїтою із музики до п'єси Адольфа Паула (Adolf Paul) «Король Християн II» (1898) (концерт 13 травня 1902 року). На думку Бориса Яновського, ця музика «представляє великий інтерес своєю оригінальністю, свіжістю та сміливістю. Найбільш цікавими із сюїти «Король Християн II» є дві її останні частини (Мюзета і Балада) В особі Каянуса Зібеліус³ має дуже хорошого інтерпретатора своїх ідей»⁴.

Сюїта «Король Християн II» увійшла й до репертуару Олександра Виноградського і вперше була ним виконана 10 січня 1905 року (прозвучали дві її частини: Елегія та Мюзет)⁵. У рецензії на концерт В. Чечотт провів паралелі між Елегією та «Туонельським лебедем», але «скорбота є [в Елегії] не такою трагічною і не викли-

¹ Николаевич. Музыка и публика. *Киевская газета*. 1902. 5.08.

² Николаевич. Театр и музыка. *Киевская газета*. 1902. 31.08.

³ Так часом транскрибували прізвище композитора у російськомовних виданнях.

⁴ Б.Я. Музыкальная заметка. *Киевлянин*. 1902. 18.05.

⁵ Оточення твору Сібеліуса в цьому концерті: симфонія «Із Нового світу» А. Дворжака, номери з «Лоенгріна», «Валькірії» та «Диво Страсної П'ятниці» Р. Вагнера, увертюра до «Оберона» К.-М. Вебера, «Еолова арфа» Г. Берліоза.

кає роздумів щодо “нірвани”. <...> Розв'язка гармонічного розвитку твору справляє надзвичайно умиротворююче враження, як світлий промінь втіхи і надії». «Мюзет» сподобався звуконаслідуванням середньовічній волинці. «П'єса звучить мило, витончено та свіжо»¹.

«Сібеліану» О. Виноградського завершила симфонічна поема «Сага» (*En Saga*, ор. 9, 1892; концерт 16 січня 1906 року²), яка отримала захоплений прийом публіки. Критик Олександр Канєвцов, відомий своїм консерватизмом, навіть трохи образився за Чайковського, який звучав у тому ж концерті, і пояснив успіх Сібеліуса тим, що «Сага» «написана в душі новітніх віянь творчості»³. «У п'єсі Сібеліуса, — писав він, — впадає в око політ багатої фантазії, різноманітність густих похмурих фарб, маса нових ефектів оркестрування. Окремі епізоди з більш-менш ясним гармонічним забарвленням зустрічаються рідко. Здебільшого у поемі панує страшний хаос, якийсь сумбур із музичних звуків, які ілюструють щось на зразок шабашу всіх темних сил під бурхливий акомпанемент стихії. П'єса написана сильно, в сучасному душі, і відповідає сучасним настроям. Чи спроможна вона надовго залишити сильне враження, невідомо»⁴.

Упередженість Канєвцова проти «нових віянь», які він почув у поемі Сібеліуса, особливо відчувається на тлі оцінки, що її напередодні дала цій п'єсі «Російська музична газета» (автор — скоріше за все Олександр Оссовський): «Сміливою оригінальністю, імпресіонізмом оркестрування вразила п'єса чухонського Корсакова — Сібеліуса. Але й музичний зміст її цікавий сильною мірою. Ми не знаємо програмного значення цієї “Казки”, але й без будь-якої програми звуку проносяться картинами, складаються у поетичні образи. Загальний характер цієї розвиненої із народних співів, дуже цілісної поеми, — похмурий, зловісно-дикий. Музика доходить до демонічного шаленства, до шаманства. Щось стихійне, буйне, ціле полчище незграбних і таємничих полярних демонів, якийсь розгніваний карнавал злісних і тужливих душ, запаморочливі пориви до самозабуття, потім щось жалісне й сиротливе — наче хтось плаче, і знову жахливий танець п'яних, звіроподібних чортів. Оркестр стає зовсім інфернальним — не в сенсі грому і шуму, а в сенсі понуро-зловісної похмурості та казкової незвичності колориту»⁵.

Після 1906 року через конфлікт між Київським відділенням РМТ та Міською Думою симфонічні вечори не проводилися. Їх організацією займалися інші товариства, концертами керували запрошені гастролери. Сібеліус у їхніх програмах був відсутній. 17 квітня 1912 року Виноградський знову став за пульт київського оркестру. Публіка зустріла його гучними оваціями, концерт мав успіх, але на жаль, виявився у житті маестро останнім. 3 жовтня 1912 року О. М. Виноградський відійшов у засвіти.

¹ В. Чечотт. Киевское отделение ИРМО. *Киевлянин*. 1905. 14.01.

² У програмі цього концерту значаться також Перша сюїта ор. 43 П. Чайковського, «Бах. Первий концерт d-moll для трьох фортеп'янів с акомп. оркестра» [Миклашевський, 1913, с. 175], Рігодон Ф. Рамо, увертюра до опери «Геновева» Р. Шумана.

³ А. Канєвцов. ИРМО. *Киевлянин*. 1906, 19.01. Олександр Олександрович Канєвцов (1870–1929) — піаніст, композитор, критик. Закінчив Київське музичне училище. Викладав у київських музичних школах музично-теоретичні предмети. Є автором фортепіанних п'єс, етюдів, романсів, підручника елементарної теорії музики (вид. 1897, 1912).

⁴ А. Канєвцов. ИРМО. *Киевлянин*. 1906, 19.01.

⁵ б/п. Опера и концерты. РМГ. 1905. № 50. С. 1237 (Відгук на концерт 3 грудня 1905 року пєтербурзького відділення РМТ. Диригент Леопольд Ауер).

Висновки. Так сталося, що невдовзі після останнього «київського» виконання творів Яна Сібеліуса РМГ почала публікувати (впродовж кількох номерів) нарис, присвячений фінській музиці. Його автор — Ів. Ліпаєв, постійний музичний оглядач газети, — проголосив появу «справді самостійного, оригінального композитора, покликаного бути тлумачем істинного фінського народного духу», який «підніс фінську музику на належну висоту, <...> надав їй справжнього місця у всесвітній історії»¹. Читаючи ці рядки, київські меломани вже не сприймали їх як суто довідкову інформацію: у їхній пам'яті оживала та особлива звукова «сібеліусівська» аура, яку створювали для них чудові виконавці. Післязвуччя сібеліусівських концертів для тих, хто чув їх наживо, завжди опромінювало його ім'я, надаючи йому відчуття живої присутності.

Життя творів Сібеліуса в Києві триває й нині. Водночас імена видатних диригентів Олександра Виноградського та Роберта Каянуса назавжди залишаться в історії «київської сібеліани» — як імена тих, хто відкрив Києву музику великого фіна, зайнявши місце в ряду її перших визначних інтерпретаторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Зинькевич Е. Концерт и парк на крутояре... Киев музыкальный XIX – начала XX ст. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2003. 309 с.
2. Зинькевич О. С. Виноградський Олександр Миколайович (1855–1912). *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*: наук. журнал. Київ, 2015. № 4 (29). С. 128–139.
3. Зинькевич Е. С. Человек-оркестр. Александр Николаевич Виноградский (1855–1912). *Проблемы музыкальной науки*. 2018. № 4 (33). С. 99–105. DOI: <http://dx.doi.org/10.17674/1997-0854.2018.4>
4. Майков П. М. Финляндия: История и культура. Её прошедшее и настоящее. СПб. : Тип. Стасюлевича, 1911. 552 с.
5. Мехелин Л. Г. (ред.). Финляндия в XIX столетии, изображенная в словах и картинах финляндскими писателями и художниками. Гельсингфорс : Типо- и лит. Ф. Тильгмана, 1894. 407 с.
6. Миклашевский И. Очерк деятельности Киевского отделения Императорского русского музыкального общества (1863–1913). Киев: Лито-Типография «С. В. Кульженко», 1913. 240 с.
7. Нилова В. Русская мысль о музыкальной культуре Финляндии начала XX века. *Русская и финская музыкальные культуры*. Петрозаводск, 1989. С. 5–15.

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ

1. [Без подп., без назв.]. Киевлянин. 1902. 29 марта.
2. Б. Я. Концерты Симфонического оркестра Буллериана в саду Купеческого собрания. Киевлянин. 1901. 22 мая.
3. Б. Я. Музыкальная заметка. *Киевлянин*. 1902. 18 мая.
4. Геника Р. Харьков (корреспонденция). *Русская музыкальная газета*. 1902. № 17. С. 505.

¹ Ив. Ліпаєв. Финская музыка. *РМГ*. 1906. № 19/20. С. 489–496.

5. Гончаров Л. А. М. Виноградский. *Русская музыкальная газета*. 1894. № 10. С. 210.
6. Каневцов А.. ИРМО. *Киевлянин*. 1906. 19 января.
7. Липаев Ив. Финская музыка. *Русская музыкальная газета*. 1906. № 19–20. С. 489–496.
8. Музыка в провинции. *Русская музыкальная газета*. 1902. № 22–23. С. 600.
9. Николаевич. Музыка и публика. *Киевская газета*. 1902. 5 августа.
10. Николаевич. Театр и музыка. *Киевская газета*. 1902. 31 августа.
11. Опера и концерты. *Русская музыкальная газета*. 1905 № 50. С. 1237.
12. Симфонические собрания. *Киевская газета*. 1904. 26 февраля.
13. Симфонические собрания. *Киевская газета*. 1902. 20 марта.
14. Тон. Бенефис оркестра Буллериана. *Киевлянин*. 1900. 30 июля.
15. Чечотт В. Театр и музыка. *Киевская газета*. 1902. 5 июня.
16. Чечотт В. Киевское отделение ИРМО. *Киевлянин*. 1905. 14 января.
17. Чечотт В. Киевское отделение ИРМО. *Киевская газета*. 1902. 13 апреля.

REFERENCES

1. Zinkevych, E. (2003). Koncert i park na krutoyare... Kiev muzikal'ni XIX — nachala XX stoletiya [A concert and a park on a steep slope... Musical Kyiv of the 19th and early 20th centuries]. Kyiv, 309 p. [in Russian].
2. Zinkevych, O. S. (2015). Vinogradsky Oleksandr Mykolayovych (1855–1912) [Vinogradsky Alexander Nikolaevich]. In: *Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho* [Journal of Tchaikovsky National Academy of Music]. Issue 4 (29). Kyiv, pp. 128–139 [in Ukrainian].
3. Zinkevich, E. (2018). Chelovek-orkestr. Aleksandr Nikolaevich Vinogradskii (1855–1912) [«One-Man-Orchestra» A. N. Vinogradsky (1855–1912)]. In: *Problemy muzykal'noi nauki* [Problems of music science]. Issue 4 (33), pp. 99–105. DOI: <http://dx.doi.org/10.17674/1997-0854.2018.4> [in Russian].
4. Maikov, P. M. (1911). Finlyandiya: Istoriya i kul'tura. Ee proshedshee i nastoyashchee [Finland: History and Culture. Its Past and Present]. SPb.: Tip. Stasyulevicha, 552 p. [in Russian].
5. Mekhelin, L. G. (ed.). (1894). Finlyandiya v XIX stoletii, izobrazhennaya v slovakh i kartinakh finlyandskimi pisatelyami i khudozhnikami [Finland in the 19th century, depicted in words and pictures by Finnish writers and artists]. Gel'sinngfors : Tipo- i lit. F. Til'gmana, 407 p. [in Russian].
6. Miklashevskii, I. (1913). Oчерк deyatelnosti Kievskogo otdeleniya Imperatorskogo russkogo muzykal'nogo obshchestva (1863–1913) [An outline of the activities of the Kyiv branch of the Imperial Russian Musical Society (1863–1913)]. Kiev: Lito-Tipografiya «S. V. Kul'zhenko», 240 p. [in Russian].
7. Nilova, V. (1989). Russkaya misl' o muzikal'noy kul'ture Finlyandii nachala XX veka [Russian Thought on Finnish Musical Culture in the Early Twentieth Century]. In: *Russkaya i finskaya muzikal'nie kul'turi* [Russian and Finnish Musical Cultures]. Petrozavodsk, pp. 5–15 [in Russian]

OLENA ZINKEVYCH

Zinkevych, Olena — Doctor of Arts (Habil.), Academician of the National Academy of Arts of Ukraine, Professor, Professor at the Department of History of Music at the Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8080-6068>

maiburova.e@gmail.com

DOI: 10.31318/2522-4190.2026.145.356109

**«THE SWAN OF TUONELA» IN KYIV
(TO THE 160TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF JEAN SIBELIUS)**

Relevance of the study. At the beginning of the 20th century, the musical life of Kyiv was on the rise. This was largely due to Alexander Mykolayovych Vinogradsky, a native of Kyiv, the long-time head of the Kyiv branch of the Russian Musical Society — RMS (1888–1912) and the permanent leader of its symphonic gatherings. His concerts featured works not only by eminent authors, but also by a wide range of representatives of the contemporary musical process, including Emil Sauer, Karl Goldmark, Christian Sinding, Johan Svendsen, Giovanni Sgambati, and others. Among them, a new name stood out and was repeatedly heard - the young Finnish composer Jan Sibelius.

The main objective of the study. Based on the material of Kyiv periodicals of the early 20th century, the article recreates the atmosphere and circumstances of the first performance of Sibelius's works in Kyiv. This topic was not raised in the Ukrainian musicological literature.

The main results and conclusions. The first performance of J. Sibelius in Kyiv took place on March 29, 1902 at the Extraordinary Symphonic Assembly of the Kyiv Branch of the RMS under the direction of A.M. Vynogradsky. Sibelius's premiere work in Kyiv was the symphonic poem "The Swan of Tuonela". As was practiced in Kyiv, the concert was widely announced in newspapers. Critics introduced future listeners to the Finnish school of composers, recalled the outstanding success of the symphonic concerts of Finnish music at the World Exhibition in Paris (1900), called Sibelius "the head of Finnish composers" and published the program of "Tuonela's Swan". The special status of the concert was emphasized by the fact that it was a benefit for the orchestra and all the works included in the program were performed in Kyiv for the first time. Sibelius's piece was a great success and was repeated. In his review, the leading Kyiv critic V. Chechott noted the poem's connection with the emotional sound of Finnish nature, spoke about the orchestral features of the poem, and noted its intonational connection with the theme of the Holy Grail in Wagner's Parsifal. The second performance of the poem on January 26, 1904 was also successful. Vynogradsky's "Sibelian" was completed by "Saga" (January 16, 1906). Interest in Finnish musical culture received new impetus thanks to Robert Kajanus, a Finnish composer and conductor invited to Kyiv in 1902 to conduct summer symphony concerts in the Merchant's Garden. Kajanus introduced Kyivans to the suite of music by Sibelius to A. Paul's play "King Christian II" (May 13, 1902). After 1906, due to a conflict with the City Duma, the Kyiv branch of the RMS did not hold symphonic evenings. Other societies were involved in their organization, and concerts were conducted by invited guest musicians. Sibelius was absent from their programs. The life of Sibelius's music in Kyiv continues now. But the names of outstanding conductors Alexander Vinogradsky and Robert Kajanus will forever remain in the history of the "Kyiv Sibeliana" as those who discovered for the Kievites the music of the great Finn and the first of his outstanding interpreters.

Keywords: musical life of Kyiv at the turn of the 19th–20th centuries, the conducting and organizational activities of Oleksandr Vynogradsky, symphonic gatherings, "The Swan of Tuonela" by Jan Sibelius, Finnish composer and conductor Robert Kajanus.

Стаття отримана 21.01.2026

Стаття прийнята 03.02.2026

Стаття опублікована 12.02.2026